

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بزرگداشت قبور اولیاء خدا

دوره یازدهم، شماره ششم

نام جزوه: بزرگداشت قبور اولیاء خدا
نویسنده: هیأت تحریریه موسسه در راه حق
ناشر: موسسه در راه حق

نوبت چاپ: مکرر

تاریخ چاپ: ۱۳۹۷ هـ ش

چاپخانه: سلمان فارسی

نشانی: قم، خیابان آیت الله مرعشی نجفی (ارم)

کوچه ۲۰ - پلاک ۱۰ - موسسه در راه حق

تلفن: ۲-۳۷۷۴۳۲۲۱ (۰۲۵)

www.darrahehaq.com

سامانه پاسخگویی پیامکی: ۱۰۰۰۲۲۲۳۳۳

رایگان

فهرست مطالب

۹	قبور پیشوایان دین، گواه اصالتِ تاریخی اسلام است
۱۳	منزلت بیوت پیامبران در قرآن.....
۲۴	مهر و محبت پیامبر و خاندان او.....
۲۹	مراقده پیامبران و سیره موحدان.....
۳۵	بنای عظیم رأس الحسین در قاهره.....
۳۷	گنبد‌های مرتفع در مکه.....
۳۹	ابن نجار (۶۴۳ - ۵۷۸).....
۴۱	بناهای یاد بود و منطق مخالفان.....
۴۳	سند حدیث.....

دوره یازدهم، شماره ششم / ۵

ملت‌های زنده و جوامع پیشرفته جهان، به حفظ تاریخ و گردآوری آثار آن، علاقه‌ای وافر نشان می‌دهند و پیوسته می‌کوشند آثار بجا مانده از گذشتگان را از گزند حوادث پاس دارند. آنان برای صیانت از میراث نیاکان - که نشانگر تمدن پیشین ایشان است - ادارات ویژه‌ای بنیاد نهاده و کارشناسان خبره را در مدیریت آن به کار می‌گیرند. در این عرصه، حتی اجازه نمی‌دهند یک سفال یا کتیبه سنگی و دژ خشتی کهن، از بین برود. زیرا، به حق، معتقدند که آثار گذشتگان، «تاریخ مجسم» و «شناسنامه ملی» آنهاست و ملت بریده از نیاکان و بزرگان خویش،

۶ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

حکم طفلی را دارد که پدر و مادرش را گم کرده باشد....

تمدن اسلامی، تمدن دیرپا و بزرگی است که در قرون میانه، تنها تمدن پیشتاز عصر خویش بوده است. مسلمانان در پرتو تعالیم آسمانی خویش، تمدنی عظیم و بی سابقه را پی ریزی کردند که در قرن چهارم و پنجم هجری به اوج خود رسید و شرق و غرب جهان را مستقیم و غیرمستقیم تسخیر کرد. چندان که، محققان غربی، نفوذ این تمدن را از طریق اندلس و جنگ های صلیبی به اروپا را یکی از مهم ترین علل شکوفایی غرب در قرون اخیر می دانند. تمدن اسلام با بعثت رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) (بلکه به یک معنی، با تولد آن حضرت) آغاز

دوره یازدهم، شماره ششم / ۷

شد و سپس به همت پیروان او در طول قرون استوار و گسترده گردید. آثار و ابنیه‌ای که مربوط به شخص پیامبر و یاران باوفای اوست، جزئی از میراث عمومی این تمدن بزرگ به شمار می‌رود و ملک شخصی کسی نیست که به دلخواه خود از آن بهره‌برداری کند، بلکه از آن جهان اسلام (بلکه انسانیت) بوده و هیچ حکومت محلی نمی‌تواند در این میراث گران قدر، دخل و تصرف کند و به بهانه حفظ توحید! دست به محو و تخریب آن بگشاید.

تاریخ اسلام به ما می‌گوید پیامبر گرامی (صلی الله علیه وآله) در سال ۵۷۰ میلادی چشم به جهان گشود و در ۴۰ سالگی مبعوث به رسالت شد. ۱۳ سال تمام در مکه تبلیغ رسالت کرد، سپس

۸ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

به امر الهی زادگاه خویش را به عزم مدینه ترک گفت و در طول اقامت ۱۰ ساله خود در آن شهر، با مشرکان و بت پرستان به نبرد برخاست و با تقدیم شهدای گران قدر در راه توحید، پرچم اسلام را در سراسر شبه جزیره به اهتزاز درآورد. آنگاه در سال ۱۱ هجرت به لقاءالله پیوست و پس از او پیروانش راه وی را تعقیب کرده و شعاع اسلام را به سراسر جهان تاباندند.

آثار مربوط به زندگی و مجاهدات پیامبر و خاندان و پیروان او - چنانکه گفتیم - خشت زیرین این تمدن را تشکیل می دهد و باید به عنوان نُماد اصالت های دیرین، در حفظ و صیانت آن ها کوشید.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۹

قبور پیشوایان دین، گواهِ اصالتِ تاریخی اسلام است

باید توجه داشت که هر حادثه‌ای، در روزهای نخست وقوع خویش، در چشم معاصران آن حادثه، از «قطعیت» برخوردار است، ولی مرور زمان و بی‌تفاوتی مردم، به تدریج از قطعیت آن حادثه می‌کاهد و پس از مدتی، غبار شک و تردید بر چهره آن نشسته و احیاناً حالت افسانه به خود می‌گیرد. رویدادهای مربوط به ادیان پیشین، روز نخست همچون روز، روشن و قطعی می‌نمود، اما به علت بی‌تفاوتی‌ها و بی‌اعتنایی‌ها، امروز حالت اسطوره یافته است.

۱۰ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

تکرار این فاجعه، در مورد اسلام، بیش از سایر ادیان، خطر ساز و مشکل زا است. زیرا اسلام، آیینی ابدی و جاودانی بوده و مردم جهان بایستی تا روز رستاخیز از پرتو آن، کسب نور کنند. پیداست آیندگان، زمانی از این دین تبعیت خواهند کرد که «واقعیت» آن، در نظر ایشان «ثابت» و «قطعی» باشد؛ و ناگفته پیداست که یکی از مهم ترین عوامل ثبوت و دوام «قطعیت» اسلام «حفظ آثار تاریخی مربوط به زندگی و مجاهدات پیامبر و رهبران اسلام است.

نیاکان ما - که رحمت خدا بر ایشان باد - عظیم ترین خدمت را به نسل حاضر انجام داده و آثار مربوط به صدر اسلام را به دقت ضبط و حفظ کرده اند. لذا ما امروزه با چهره ای باز، جهانیان را به

دوره یازدهم، شماره ششم / ۱۱

یک دین اصیل و واقعی که همه خصوصیات آن به صورت دست نخورده باقی است دعوت می‌کنیم و می‌گوییم: ۱۴۰۰ سال و اندی پیش پاک مردی از قبیله بنی‌هاشم به پا خاست و به رسالت از جانب خداوند، ۲۳ سال مردم را به توحید و یکتاپرستی و پرهیز از شرک و الحاد فراخواند و علاوه بر معجزات گوناگونی که آورد، با کتاب عظیم آسمانی خود (قرآن) مدعیان باطل را منکوب ساخت و تاکنون نیز این معجزه جاوید ملموس، باقی است و همه اهل عالم از جن و انس از آوردن مثل قرآن عاجز مانده‌اند.

وی، که پیش از اظهار دعوت خویش در نقطه ای به نام غار «حَرا» به عبادت می‌پرداخت، در

۱۲ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

۴۰ سالگی دعوت خود را آغاز کرد. گروهی اندک در مکه به وی ایمان آوردند ولی اکثریت از او سر برتافته و حتی نقشه قتل وی را کشیدند. او، به امر آفریدگار، به غار «ثور» - در جنوب مکه - پناهنده شد و از کید دشمن رهایی یافت. از آن پس به مدینه رفت و در آن شهر، مردان اوس و خزرج (که «انصار» نامیده شدند) به یاریش برخاستند. پیامبر در طول اقامت خود در مدینه، نبردهای سخت و سهمگینی با مشرکان و یهودیان داشت و در این راه شهیدانی تقدیم اسلام نمود که سرزمین بدر و اُحُد و خیبر و حُنین را با خون خویش گلرنگ ساختند. او با تربیت و اعزام هیئت‌های تبلیغی، آیین خود را در سراسر

دوره یازدهم، شماره ششم / ۱۳

عربستان نشر داد و در سال ۱۱ هجرت در مدینه درگذشت و در حُجره خود به خاک سپرده شد.

این بخشی مهم از تاریخ ماست که اکنون پس از ۱۴ قرن بازگو می‌شود و ما بایستی برای حفظ تاریخ خود، کلیه آثار و نشانه‌های مربوط به آن را محفوظ نگه داریم، نه اینکه آن‌ها را به بهانه‌های واهی نابود سازیم!

منزلت بیوت پیامبران در قرآن

خانه‌های پیامبران و صالحان، از اعتبار و منزلت خاصی برخوردار است. پیداست این منزلت ارتباطی به جنبه مادی و جسمانی آن‌ها ندارد، زیرا خانه‌های آنان بسان خانه‌های دیگران از خشت، گل، آجر و گچ ساخته می‌شود، بلکه این ارزش به خاطر

۱۴ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

انسان‌های والایی است که در آنجا سکونت می‌گزینند.

قرآن در آیه معروف به آیه نور^۱ نور خدا را به چراغ پرفروغی تشبیه می‌کند که بسان ستاره فروزان می‌درخشد. آنگاه در آیه بعدی جایگاه این مشعل فروزان را بیوتی می‌داند که در آن‌ها مردانی وارسته، صبح و شام خدا را تسبیح می‌گویند:

۱. اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ

الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ...؛ سوره نور،

دوره یازدهم، شماره ششم / ۱۵

فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ
لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ.^۱

(این چراغ فروزان) در خانه‌هایی (روشن است) که خدا رخصت داده که آن‌ها رفعت یابد و نامش در آن‌ها یاد شود در آن خانه‌ها هر بامداد و شامگاه (انسان‌هایی) به تسبیح خداوند می‌پردازند. جمله **يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ** بیانگر علت رفعت و عظمت این بیوت است که در جمله پیش **أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ** وارد شده است.

در آیه بعدی اوصاف عبادتگاران آن بیوت را یادآور می‌شود و می‌فرماید:

۱۶ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ
الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَ
الْأَبْصَارُ^۱

مردانی که تجارت و دادوستد، آنان را از یاد
خدا و برپاداشتن نماز و دادن زکات غافل نمی‌سازد و
از روز رستاخیز که دل‌ها و دیده‌ها در آن روز
زیرورو می‌شود، می‌هراسند.

آیه با گویایی خاصی از منزلت بیوتی که
انسان‌های الهی در آنجا خدا را پیوسته تسبیح و تنزیه
می‌کنند خبر می‌دهد. فقط باید دو مطلب را روشن
کرد:

۱. مقصود از بیوت در آیه چیست؟

دوره یازدهم، شماره ششم / ۱۷

مفسران در تفسیر بیوت اختلاف نظر داشته و هرکدام به سوی یکی از گزینه‌های زیر گرایش دارند:

(الف) مقصود مساجد چهارگانه است؛

(ب) همه مساجد است؛

(ج) خانه‌های پیامبران و امامان است؛

(د) مساجد و بیوت نبی است.

در میان احتمالات چهارگانه تنها وجه سوم (ج) صحیح است و شواهد زیر صحت آن را تأیید می‌کند:

۱. از نظر لغت، «بیوت» جمع «بیت» به معنی

منزل و مسکن است. «ابن منظور» معتقد است: بیت،

منزل انسان و خانه اوست.^۱ «راغب» بیت را پناهگاه

۱. لسان العرب، ج ۴، ص ۱۴، ماده بیت.

۱۸ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

انسان در شب دانسته^۱ و مؤلف «المنجد» می گوید:
بیت به معنی مسکن اعم از مو (خیمه) یا از سنگ و
گل باشد.

۲. جلال‌الدین سیوطی از انس بن مالک نقل
می‌کند: زمانی که رسول گرامی (صلی‌الله‌علیه‌وآله)
آیه **فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ** را در مسجد تلاوت
کرد، فردی از یاران رسول خدا بلند شد و گفت:
مقصود از این خانه‌ها چیست؟

پیامبر فرمود: خانه‌های پیامبران.

در این موقع ابوبکر برخاست و گفت: ای
پیامبر خدا، این خانه (اشاره به خانه علی و

۱. مفردات راغب، ص ۶۴، ماده بیت.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۱۹

فاطمه (علیها السلام)) از همین خانه هاست، که خدا
رخصت بر رفعت و منزلت آنان داده است؟
پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: «آری از
برترین آنهاست».^۱

۳. امام باقر (علیه السلام) نیز می فرماید: مقصود
از بیوت در این آیه، خانه های پیامبران است و خانه
علی (علیه السلام) از آنهاست.^۲

روی این قرائن باید گفت مقصود از بیوت در
آیه نور، خانه های انبیاء و اولیای الهی است، که به
علت تسبیح و تنزیه خداوند از منزلت خاصی

۱. جلال الدین سیوطی، در المنثور، در ذیل آیه ۳۶، سوره نور.

۲. تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۶۰۷.

۲۰ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

برخوردارند و خداوند اذن داده است که در رفعت و منزلت آن‌ها کوشش شود.

«رفع»، در آیه مورد بحث، به معنی انشاء و ایجاد بیت نیست، چون فرض این است که اصل بیت، موجود است و قرآن درباره خصوصیات آن سخن می‌گوید.

بنابراین، مقصود از «رفع» رفع معنوی به معنی تعظیم و تکریم و احترام گذاردن به آن خواهد بود و بسیاری از مفسران این معنی را برگزیده‌اند.^۱

روشن‌تر بگوییم: از آنجاکه آیه درباره بیوت موجود سخن می‌گوید و آن را جایگاه نور خدا و

۱. زمخشری، کشاف، ج ۲، ص ۳۹۰؛ قرطبی، جامع الأحکام، ج

۱۲، ص ۲۲۶؛ بروسوی، روح البیان، ج ۶، ص ۱۵۸.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۲۱

مسکن و مأوای مردان تسبیح گو می داند، باید گفت «رفع» در اینجا به معنی بالا بردن دیوارها و زدن سقف آن نیست، بلکه هدف رفع معنوی و تکریم و تعظیم آن است و یکی از مظاهر تعظیم این است که آنجا از هر نوع آلودگی حفظ شده و به هنگام فرسودگی تعمیر گردد. تمام این ویژگی‌ها به پاس حضور رجال بزرگی است که در آن خانه‌ها به راز و نیاز پرداخته و خدا را یاد می‌کنند و دادوستد، آنان را از اقامه نماز و پرداخت زکات بازمی‌دارد. به پاس وجود این شخصیت‌ها، خدا اذن داده است که به این آثار از دیده تعظیم و تکریم نگریسته شود و از ویرانی و آلودگی صیانت گردد.

همگی می‌دانیم که پیامبر گرامی (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در خانه خود به خاک سپرده شد، یعنی در آن نقطه‌ای که خدا را یاد می‌کرد و تسبیح می‌گفت. خانه وی، به حکم این آیه، دارای ارج و احترام بوده و هر نوع ایجاد ویرانی و تخریب و ایجاد آلودگی در آن، دور از شأن آن است.

بخشی از بیوت مدینه مدفون این‌گونه شخصیت‌ها است و بنابر روایت کافی^۱ حضرت زهرا (علیها السلام) در خانه خود به خاک سپرده شده و هم‌اکنون صورت خانه او محفوظ است.

حضرت هادی (علیه‌السلام) و حضرت عسکری (علیه‌السلام) نیز در خانه‌هایی که خدا را

دوره یازدهم، شماره ششم / ۲۳

پرستش می‌کردند به خاک سپرده شدند. در این صورت این خانه‌ها به تصریح آیه، دارای منزلت و رفعت هستند و تخریب آن‌ها با مفاد این آیه ناسازگار است.

در محله بنی‌هاشم در مدینه تا چندی قبل خانه امام حسین (علیه‌السلام) و مدرسه امام صادق (علیه‌السلام) که خانه او نیز بود برپا بود و نگارنده خود به زیارت این بیوت تشرّف یافته بود، ولی متأسفانه به عنوان توسعه مسجد نبوی همه این آثار نابود گشت، در حالی که امکان داشت در عین توسعه مسجد النبی (صلی الله علیه و آله)، این آثار به گونه‌ای محفوظ بمانند.

مهر و محبت پیامبر و خاندان او

محبت به پیامبر و خاندان او، از اصول مؤکد اسلام است و آیات و روایات فراوانی بر این امر گواهی می‌دهند. قرآن کریم، ایمان نجات‌بخش را از آن‌کسی می‌داند که علاقه به خدا و رسول و جهاد در راه خدا، در قلبش بر دیگر علایق برتری داشته باشد.^۱

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز سه چیز را مایه چشیدن حلاوت ایمان می‌داند که یکی از آن‌ها محبت به خدا و پیامبر اوست.

ثلاث من کن فیہ وجدَ حلاوةَ الإیمان و طعمه:
أن یكون الله و رسوله أحبَّ إليه ممّا سواهما؛^۲

۱. سوره توبه، آیه ۲۴.

۲. جامع الأصول، ج ۱، ص ۳۷، ح ۲۲ و در این مورد به حدیث های ۲۱ و ۲۰ نیز مراجعه شود.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۲۵

سه چیز است که هرکسی آن را دارا باشد شیرینی و مزه ایمان را می‌چشد: یکی از آن‌ها این است که خدا و پیامبر او نزد انسان از همه چیز محبوب‌تر باشند.

روایات در حُبِّ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مودتِ خاندان او، فزون‌تر از آن است که در این مقال بگنجد. آنچه مهم است بیان کیفیت تحقق بخشیدن به این فریضه اسلامی است. برای رسیدن به این هدف دو راه در پیش روی فرد مسلمان وجود دارد:

۱. از نظر رفتار و گفتار، پیرو تعالیم خدای و رسول او بوده و در مسیر زندگی از راهی که آن‌ها ارائه فرموده‌اند منحرف نشود. زیرا اگر انسان جداً به کسی علاقه داشته باشد هرگز با او به مخالفت

۲۶ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

بر نمی‌خیزد و اصولاً معقول نیست انسان کسی را
دوست بدارد اما عملاً با او مخالفت کند و لذا
می‌گویند:

الحبُّ الاتِّباعُ؛ دوست داشتن، ملازم با پیروی
کردن است.

رشته ای بر گردنم افکنده دوست

می‌کشد هر جا که خاطر خواه اوست

دو بیت زیر که امام صادق (علیه السلام) با آن به
گفتار خود استشهاد نموده، بیانگر جدایی حب
واقعی، از تظاهر به حُب است:

تعصی الإله و أنتَ تَظْهَرُ حُبَّه

هذا محالٌ فی الفِعالِ بَدِیعاً!

لو كان حُبُّك صادقاً لأطعته

دوره یازدهم، شماره ششم / ۲۷

انَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يَحِبُّ مُطِيعٌ^۱

خدا را نافرمانی می کنی در حالی که به دوستی او تظاهر می کنی؟! این کار در عین محال بودن، مایه تعجب و شگفت است.

هرگاه دوستی تو نسبت به خدا صادقانه بود، او را اطاعت می کردی. زیرا انسان مُحِبُّ، پیوسته از فرد مورد علاقه اش اطاعت می کند.

۲. راه دوم این است که فرد مسلمان، در مناسبت های خاص، اموری را انجام دهد که نشانه وجود محبت آن حضرت و خاندانش، در قلب او باشد، مثلاً:

۱. سفینة البحار، ماده حبب.

۲۸ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

الف) در هنگام شادی محبوب، شادمان و در ایام اندوه او غمگین باشد.

ب) در ایام ولادت پیامبر و یا بعثت او، مجالس جشن و سرور بر پا کند و اشعاری در مدح او انشاء کند.

ج) سخنان و نامه‌های منقول از آن حضرت را به طرق گوناگون، نشر کند.

د) آثار بجا مانده از او را حفظ و صیانت کند.

ه) آرامگاه او را گرمی داشته و برای صیانت از آن، بنای یادبودی بر روی آن بسازد.

انجام این امور و نظایر آن که با لذات، اموری مشروع و جایز می‌باشند درباره پیامبر و بستگان او نوعی اظهار حُب و مهرورزی به آنهاست و هر کس

دوره یازدهم، شماره ششم / ۲۹

که این گونه امور را در حق آنها انجام دهد، درباره او می گویند: فردی علاقه مند به رسول خدا و خاندان او است و از این طریق، مهر خود را نشان می دهد.

مراقد پیامبران و سیره موحدان

سیر و سیاحت در کشورهای که مدفن انبیا و فرزندان آنها را در بر گرفته است، رواج بسیار دارد و این امر نشان می دهد که پیروان پیامبران، نسبت به قبور آنان، به حق، حساسیت خاصی داشته و با ساختن بناهای مجلل بر قبور آنان به آنها صیانت می بخشیدند و هم اکنون در کشورهای عراق، سوریه، اردن، فلسطین اشغالی، مصر و نیز ایران، مراقد مطهر انبیا و اولیاء دارای ابنیه باشکوه بوده و مردم مستمراً به زیارت آنان می روند.

۳۰ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

سپاه اسلام زمانی که شامات را فتح کرد کلیه ابنیه متعلق به قبور پیامبران را به حال خود واگذاشت، حتی خادمان آنجا را در مأموریت خود ابقاء کرد و کوچک‌ترین حساسیت منفی در برابر آن‌ها نشان نداد. اگر واقعاً ساختن بنا بر قبور انبیاء و اولیاء، یک کار حرام بوده و نشان شرک! شمرده می‌شد، جا داشت فاتحان منصوب از سوی خلفا، به تخریب ابنیه مزبور پرداخته و در نابودی آن‌ها بکوشند، درحالی‌که کوچک‌ترین تغییری در آن‌ها نداده و به همان نحوی که قبلاً اداره می‌شد ابقاء نمودند. چنانکه هم اکنون نیز به فضل الهی، این قبور و ابنیه آن محفوظ بوده و برای مسلمین بلکه کلیه موحدان جهان جاذبه خاصی دارد.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۳۱

همچنین، مسلمانان پیکر پاک پیامبر خود را در خانه وی به خاک سپردند و حتی به ذهن یک نفر از صحابه خطور نکرد که ساختن بنا بر قبور، حرام است!

بررسی تواریخ و سفرنامه‌های دانشمندان مسلمان، گواه وجود صدها آرامگاه و مرقد باشکوه در سرزمین وحی و کشورهای اسلامی است:

۱. مسعودی (متوفای ۳۴۵ ق) مورخ معروف، قبور ائمه اهل بیت (علیهم السلام) در قبرستان بقیع را چنین بیان می‌کند:

روی قبر آنان سنگی است که در آن نوشته شده است: به نام خدای رحمان و رحیم، سپاس خدای را که امت‌ها را نابود و مردگان را زنده می‌کند. این قبر

۳۲ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

فاطمه بنت پیامبر، سرور زنان جهانیان و قبر حسن بن علی بن ابی طالب و قبر علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب و قبر محمد بن علی و قبر جعفر بن محمد است.^۱

مسعودی از مورخان قرن چهارم است و سلفی‌های متعصب، این قرن و قرن‌های پیش از آن را، بهترین قرون تاریخ اسلام می‌شمارند و اعمال رایج در بین مسلمانان آن زمان را نشانه مشروعیت آن اعمال می‌دانند. ولی متأسفانه این سنگ بزرگ که آن عبارات بر روی آن نوشته شده بود در اثر سلطه

۱. مسعودی، مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۸۸، از نظر مسعودی قبر معروف به قبر فاطمه، به دُخت پیامبر گرامی (صلی الله علیه وآله) تعلق دارد، در حالی که از نظر ما، متعلق به فاطمه بنت اسد است.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۳۳

وهابیّان زیر خروارها خاک پنهان گشته و امروزه این قبور اساساً به صورت مشخص از هم شناخته نمی شوند.

۲. ابن جیبر^۱ (۶۱۴ - ۵۴۰) ۷ جهانگرد

معروف، مشاهد انبیاء و صالحان و ائمه اهل بیت را در مصر و مکه معظمه و مدینه منوره و عراق و شام مشاهده کرده و خصوصیات هر یک را به تفصیل در سفرنامه مشهور خود آورده است که نقل همه آنها برای ما امکان پذیر نیست. خوانندگان می توانند با

۱. محمد بن أحمد بن جبیر اندلسی از جهانگردان معروف اواخر قرن ششم است او سه بار به جهانگردی پرداخته و مشرق زمین را سه بار زیر پا نهاده است و یکی از آن سفرهای او در ۵۷۸ هـ آغاز شده و در ۵۸۱ هـ به پایان رسیده است. الاعلام، ج ۵، ص ۳۱۹.

۳۴ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

مطالعه این کتاب، از سیره جاری در بین مسلمین مبنی بر ساختن گنبد و بارگاه بر تربت پیامبران و اولیای الهی آگاه شوند. از مجموع بیانات این جهانگرد امین استفاده می‌شود: تاریخ ساختن بناهای عظیم بر قبور امامان و اولیاء و شهیدان، به عصر صحابه و تابعان بازمی‌گردد. روزگاری که این دو گروه حیات داشتند، مسلمانان به انگیزه اظهار ارادت و مودت به رهبران و بزرگان دینی در گذشته، دست به ساختن قُبه و بارگاه زدند و احدی از صحابه و تابعین نیز این عمل را با اصل توحید، مغایر نشمرده‌اند.

از آنجاکه «ابن جبیر» سفر خود را از غرب جهان اسلام (اندلس = اسپانیا) به شرق آغاز کرده و

دوره یازدهم، شماره ششم / ۳۵

سرزمین مصر نزدیک‌ترین نقطه از دیگر مناطق به وی بود، نخست مشاهدات خود را در این استان خصوصاً قاهره یادآور شده است. گزیده‌ای از گزارش وی درباره آثار و ابنیه اسلامی این کشور را ذیلاً می‌آوریم:

بنای عظیم رأس الحسین در قاهره

برخی معتقدند که سر مبارک سیدالشهداء حسین بن علی (علیه‌السلام) در مصر دفن شده است، لذا مقامی به نام رأس الحسین در قاهره وجود دارد که مطاف زائران داخلی و خارجی است. حتی نوعروسان قاهره

۳۶ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

در شب عروسی، گرد مسجد الحسین — که مقام حضرت نیز در آنجا است — طواف داده می‌شوند.^۱

ابن جبیر می‌گوید: از مَشَاهِدِ عَظِيمِ الشَّانِ در قاهره، رأس الحسین است. محل دفن سر آن حضرت، با ضریحی از نقره پوشانیده شده و بنای عظیمی که زبان از وصف و خرد از درک آن عاجز است، بر روی آن قرار دارد. بر دیوار مقام، سنگ بسیار شفاف و برآقی است که بسان آئینه های هندی، حالت صیقلی دارد و تصویر اشیایی را که در برابر آن قرار گیرد، نشان می‌دهد.

۱. نیت آنان از گردش بر دور مسجد اظهار محبت به آستان سالار شهیدان است نه طواف شرعی.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۳۷

من زائران رأس الحسین را مشاهده کردم. آنان با ازدحام عجیبی رو به قبر آورده چشم بر آن دوخته و پیوسته به پارچه روی ضریح تبرک می جستند و دعا می خواندند و اشک آنان چنان سرازیر بود که دل را آب و سنگ را از هم می پاشید.

گنبد‌های مرتفع در مکه

ابن جبیر از وجود ابنیه‌ای در مکه و قبّه‌هایی بر فراز قبور خبر می دهد که ذکر آنها به طول می انجامد. مانند مولد النبی (صلی الله علیه و آله)، مولد الزهراء (علیها السلام) و دارالخیزران (محل عبادت سیرّی پیامبر).

نیز از مشاهد رفیع صحابه و تابعان مدینه نام برده و در ضمن آن به روضه عباس بن علی و

۳۸ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

حسن بن علی (علیهماالسلام) اشاره می‌کند که بنای مرتفعی دارند و در ادامه به ذکر خصوصیات ضریح آن‌ها می‌پردازد.

چنانچه بخواهیم آنچه را که ابن جبیر از مقامات شهدا و علما و صالحان در عراق و شام دیده و ثبت کرده است متذکر شویم، سخن به درازا می‌کشد و لذا به همین مقدار اکتفا می‌کنیم. طبیعی است علاقمندان به تفصیل بیشتر، به خود کتاب مراجعه خواهند کرد.^۱

۱. راجع به مصر، صص ۲۴ - ۱۹؛ درباره مکه، صص ۸۷، ۱۴۲ - ۱۴۱؛ راجع به مدینه صص ۱۷۴ - ۱۷۳؛ راجع به مشاهد کوفه، صص ۱۹۸ - ۱۸۷؛ راجع به بغداد، صص ۲۰۲ و مشاهدات او در شام صص ۲۴۹ - ۲۴۶ و ۲۵۴ - ۲۵۳ (رحلة ابن جبیر، چاپ دارصادر، ۱۳۸۴).

دوره یازدهم، شماره ششم / ۳۹

ابن نجار^۱ (۶۴۳ - ۵۷۸)

محمد بن محمود معروف به «ابن النجار»، جهانگرد معروف مسلمان، در کتاب «اخبار مدینه الرسول» می‌نویسد: گنبد بسیار بلندی که از قدمت خاصی برخوردار است در اول بقیع موجود است و آن دو در دارد که هرروز یکی از آن‌ها برای زیارت باز می‌شود.^۲

۱. محمد بن محمود معروف به ابن نجار جهانگرد معروفی است که در بغداد دیده به جهان گشوده سپس سفر خود را از عراق آغاز کرده و تا شام و مصر و حجاز و فارس ادامه داده و سفر او ۲۷ سال طول کشیده است.

۲. اخبار مدینه الرسول، تحقیق صالح محمد جمال، چاپ مکه مکرمه.

۴۰ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

این‌ها نمونه‌هایی است که از سفرنامه‌ها نقل کردیم و چنانچه به دیگر سفرنامه‌ها مراجعه شود روشن می‌گردد که ساختن بنا بر قبور انبیاء و اولیاء، یک سنت دیرینه در میان موحدان بوده است.

ابن حجاج بغدادی (۳۹۲ - ۲۶۲) از شعرای بزرگ عراق هست که قصیده‌ای را در مدح امیرمؤمنان (علیه السلام) سروده و در حرم آن حضرت در محضر جمعی ایراد کرده است. او در آغاز این قصیده می‌گوید:

یا صاحب القبّة البيضاء علی النجف

من زار قبرک و استشفی لدیک شفی

دوره یازدهم، شماره ششم / ۴۱

ای صاحب گنبد سپید در سرزمین نجف، هر
کس قبر تو را زیارت کند و نزد تو (از خدا) شفا
بطلبد، خدا او را شفا خواهد داد.

این بیت حاکی است که در اواخر قرن چهارم،
قبر امیرمؤمنان (علیه السلام) دارای قُبّه و بارگاه بوده
است.

بناهای یاد بود و منطق مخالفان

دلایل گرامی داشت مزار پاکان را، از دیدگاه قرآن و
سنت و سیره عملی مسلمانان بررسی کردیم. وقت آن
رسیده که دلیل مخالفان را نیز - که عمدتاً حدیث
«ابی الهیاج اسدی» است، مورد بررسی قرار دهیم و
عیار صحت آن را به محک نقد بسنجیم.

مسلم در صحیح خود از ابی الهیاج اسدی نقل می‌کند:

قال لي عليّ بن أبي طالب ألا أبعثك على ما
بعثني عليه رسول الله، أن لا تدع تمثالا إلا طمسته و لا
قبراً مشرفاً إلا سوّيته؛^۱

علی بن ابی طالب به من گفت: آگاه باش من تو را به مأموریتی که پیامبر مرا برای آن اعزام کرد، اعزام می‌کنم: هیچ تصویر (ذی‌روحی) را ترک مکن مگر آنکه آن را محو کنی و نیز هر قبر بلندی را که دیدی آن را مساوی و برابر ساز.

۱. صحیح مسلم، ج ۱۳، ص ۶۱؛ کتاب الجنائز، سنن ترمذی، ج ۲، ص ۲۵۶؛ باب ما جاء فی تسوية القبور؛ سنن النسائی، ج ۴، ص ۸۸؛ باب تسوية القبر.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۴۳

مخالفتان بنای قبور، این حدیث را دلیل بر حرمت ساختن آرامگاه می‌گیرند و در شوال ۱۳۴۴ هـ ق که قبور ائمه بقیع ویران گردید، همان روز در روزنامه «امّ القری» پرسش و پاسخی انتشار یافت در لزوم تخریب گنبد و بارگاه به این حدیث استدلال شد.

برای روشن شدن میزان صحت استدلال به این حدیث، آن را از نظر سند و دلالت مورد بررسی قرار می‌دهیم:

سند حدیث

راویان این حدیث از ابوالهیاج به قرار زیرند:

۱. وکیع؛ ۲. سفیان الثوری؛ ۳. حبیب بن ابی

ثابت؛ ۴. ابو وائل؛

درباره راوی نخست (وکیع) همین بس که احمد بن حنبل، استاد حدیث، درباره او می‌گوید: وکیع در ۵۰۰ حدیث خطا کرده است^۱ و نیز می‌گوید: او حدیث را نقل به معنی می‌کرد و آشنایی کافی با زبان نداشت.^۲

درباره راوی دوم (سفیان ثوری) کافی است بدانیم که ابن حجر او را مدلس شمرده و از «ابن مبارک» نقل می‌کند که: سفیان ثوری نقل حدیث

۱. ابن حجر عسقلانی، تهذیب التهذیب، ج ۱۱، صص ۱۲۵ و ۱۳۱.

۲. ابن حجر عسقلانی، تهذیب التهذیب، ج ۱۱، صص ۱۲۵ و ۱۳۱.

دوره یازدهم، شماره ششم / ۴۵

می کرد و من که رسیدم دیدم او در نقل خود تدلیس می نماید؛ وقتی مرا دید از کار خود خجالت کشید.^۱
تدلیس، به هر صورت تفسیر شود، با ملکه عدالت سازگار نمی باشد.^۲

درباره راوی سوم (حیب بن ابی ثابت)، ابن حبان از عطا نقل می کند: او در حدیث تدلیس می کرد و از احادیث او پیروی نمی شود.^۳

راوی چهارم (ابووائل) که نام او شقیق بن سلمه اسدی کوفی است، با علی بن ابی طالب (علیه السلام) سرگران بوده است ابن ابی الحدید

۱. تهذیب التهذیب، ج ۴، ص ۱۱۵.

۲. تدلیس، پنهان کردن عیب سند است، تیسیر مصطلح الحدیث، ص ۷۸.

۳. تهذیب التهذیب، ج ۲، ص ۱۷۸.

٤٦ / بزرگداشت قبور اولیاء خدا

می گوید: وی از مخالفان امیرمؤمنان علی (علیه السلام) بوده است وقتی از او پرسیدند علی را دوست داری یا عثمان را گفت: روزگاری علی را، ولی اکنون عثمان را.^۱

بنابراین، سند این روایت قابل اعتماد نیست و نمی توان بر حکمی شرعی به آن استدلال کرد.

پایان